

Ю.А. Стадник, О.В. Жумік БАГАТОКРИТЕРІАЛЬНА ОПТИМІЗАЦІЯ ПОРТФЕЛЮ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ.....	376
Л.О. Тисовський, В.М. Степанишин МОДЕЛЮВАННЯ ЗАСОБАМИ МАТЕМАТИЧНОЇ СТАТИСТИКИ ВИРОБНИЧОГО ТРАВМАТИЗМУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ДЕРЖКОМЛІСГОСПУ УКРАЇНИ.....	382

6. ОСВІТЯНСЬКІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ 388

О.М. Лободинська УСПІШНЕ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЗА ФАХОМ – МЕТА НАВЧАННЯ ..	388
О.В. Придатко ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОМБІНОВАНОГО ВІДПРАЦЮВАННЯ ПРАКТИЧНИХ ВПРАВ ПОЖЕЖНОЇ ТЕХНІКИ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ ІНТЕРАКТИВНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ.....	397

ДО ВІДОМА АВТОРІВ СТАТЕЙ 407

1. ЛІСОВЕ ТА САДОВО-ПАРКОВЕ ГОСПОДАРСТВО

УДК 630*232 Проф. Я.Д. Фучило, д-р с.-г. наук; доц. М.В. Сбитна,
канд. с.-г. наук; аспір. В.Ю. Кайдик; аспір. О.Ю. Рябухін – Національний
університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ЛІСОВИХ КУЛЬТУР СОСНИ ЗВИЧАЙНОЇ У СВІЖИХ СУБОРАХ КИЇВСЬКОГО ПОЛІССЯ

Наведено особливості росту та розвитку до 9-річного віку лісових культур сосни звичайної, створених посівом насіння та садінням сіянців у свіжих суборах Київського Полісся.

Ключові слова: сосна звичайна, посів, садіння сіянців, борозни, збереженість, висота.

Лісові насадження України переважно відновлюються штучним способом. При цьому, зазвичай, основним видом садивного матеріалу є сіянці. У деяких випадках, особливо під час створення насаджень за участі дуба звичайного, застосовують посів [2, 4, 5].

З огляду на підвищення останнім часом уваги світової спільноти до екологічної ролі лісів, важливого значення набуває проблема розроблення ефективних технологій створення стійких та високопродуктивних лісових насаджень, які б за своєю будовою і породним складом були близькі до природних, корінних деревостанів. Особливо ця проблема актуальна для сосни звичайної – однієї з найпоширеніших в Україні лісоутворювальних порід. Цього можна досягти, наблизивши умови створення і формування її штучних насаджень до умов, які існують під час природного поновлення соснового лісу, а саме – застосовуючи висів насіння.

Мета проведеного дослідження полягала в оцінюванні ефективності застосування кількох способів посіву і садіння сіянців у свіжих суборах ВП НУБІП України "Боярська ЛДС". Подібні дослідження тут проводили у кінці 40-х – на початку 50-х років минулого століття, але при цьому висновки, зроблені різними авторами, виявилися протилежними [1, 3].

Об'єкт та методика дослідження. Об'єктом дослідження були лісові культури, створені навесні 2004 р. у кварталі 65 Боярського лісництва. Лісокультурна площа – свіжий не задернений зруб, тип лісорослинних умов – свіжий субір. Обробіток ґрунту полягав у нарізанні борозен. Віддаль між центрами борозен – 2,2 м.

Було використано такі варіанти створення культур:

- ручний рядовий посів у борозенки 2 г і 1 г насіння на 1 м.п.;
- ручний стрічково-ямковий посів (по 4 насінини у ямку) з ямками через 10, 35 і 70 см;
- ручне садіння однорічних сіянців через 10 см і 60 см у ряду.

Для висіву використовували насіння першого класу з місцевої популяції сосни звичайної. Маса 1000 насінин – 6,9^{±0,06} г. Однорічні стандартні сіян-

ці теж були вирощені з місцевого насіння. Насіння загорталосся у ґрунт сапками на глибину 1,0-1,5 см. Протягом першого вегетаційного періоду за створеними культурами проводили один ручний догляд за ґрунтом у рядах і одне скошування трав'яної та небажаної деревної рослинності кущорізом у міжряддях, а на другий рік – дворазове скошування.

Під час дослідження збереженості дослідних культур за початкову їх густоту у варіантах з висаджуванням сіяньців брали їх фактично висаджену кількість на 1 га, а у варіантах з посівом насіння – кількість насінин, висіяних на 1 га. Для встановлення збереженості та лінійних розмірів рослин у всіх варіантах проводили їх суцільний перелік і визначення висоти.

Результати досліджень. Спостереження за появою і ростом сходів сосни у перший вегетаційний період показали, що посіви в усіх варіантах зійшли досить рясно і за кількістю рослин між собою відрізнялися незначно. Під час дослідження збереженості та особливостей росту створених культур після закінчення другого, третього та дев'ятого вегетаційних періодів було встановлено, що у варіантах досліду відбулася значна диференціація рослин за збереженістю та лінійними розмірами (табл. 1).

Табл. 1. Приживлюваність та збереженість культур сосни звичайної, залежно від виду і кількості садивного матеріалу

Варіант створення культур	Роки спостережень							
	2004		2005		2006		2012	
	початкова густота, тис. шт.·га ⁻¹	тис. шт.·га ⁻¹	%	тис. шт.·га ⁻¹	%	тис. шт.·га ⁻¹	%	
Посів насіння, 2 г/м.п.	1272,73	57,73	4,5	52,27	4,1	37,71	3,0	
Посів насіння, 1 г/м.п.	636,36	38,41	6,0	34,77	5,5	21,25	3,3	
Посів насіння, через 10 см (0,28 г/м.п.)	181,82	13,18	7,3	10,91	6,0	10,15	5,6	
Посів насіння, через 35 см (0,08 г/м.п.)	51,95	7,55	14,5	7,45	14,3	7,24	13,9	
Посів насіння, через 70 см (0,04 г/м.п.)	25,97	5,84	22,5	5,80	22,3	5,34	20,6	
Садіння 1-річних сіяньців через 10 см	45,45	20,34	44,8	20,00	44,0	17,81	39,2	
Садіння 1-річних сіяньців через 60 см	7,58	5,93	78,2	5,73	75,5	5,21	68,7	

Як видно з наведених даних, найбільша кількість сіяньців сосни після закінчення вегетаційних періодів 2005-го, 2006-го та 2012-го рр. (відповідно: 57,73; 52,27 і 37,71 тис. шт. на 1 га) виявилася у варіанті з висівом 2 г насіння на 1 погонний метр, тобто у разі застосування максимальної норми висіву, а найменша (відповідно 5,84; 5,80 і 5,34 тис. шт. на 1 га) – у разі висіву найменшої кількості насіння – 0,04 г на 1 м.п.

Решта використаних норм висіву займали проміжне становище. При цьому спостережено пряму залежність між кількістю висіяного насіння і кількістю сіяньців, що з нього вирости і збереглися на другий, третій і дев'ятий рік після висіву. Водночас, збереженість рослин (від кількості висіяного насіння) зменшувалася із збільшенням норми висіву від 22,5; 22,3 і

20,6 % відповідно у 2005, 2006 і 2012 роках при висіві 0,04 г на 1 м.п. до 4,5; 4,1 і 3,0 % – при нормі висіву 2,0 г на 1 м.п.

Було встановлено, що кількість збережених деревець після третього і дев'ятого вегетаційних періодів, навіть за найменшої норми висіву, виявилася практично однаковою із кількістю саджанців у виробничому варіанті культур (садіння однорічних сіяньців через 60 см у ряду), що дає змогу рекомендувати до застосування у виробничих умовах мінімальних із використаних нами норм висіву насіння сосни, як найбільш доцільних з погляду економіки. Оцінюючи вплив кількості висаджених на одиницю площі сіяньців на їх збереженість, можна зазначити, що у варіанті з густішим садінням на кінець дев'ятого вегетаційного періоду збереглося 39,2 % рослин (17,8 тис. шт.·га⁻¹), а у виробничому варіанті – 68,7 % (5,2 тис. шт.·га⁻¹).

Що стосується висоти досліджуваних культур, то, як можна побачити з даних табл. 2, після дев'ятого вегетаційного періоду у культурах, створених насінням, найменшою вона виявилася у варіанті з максимальною нормою висіву (156,3^{±3,50} см), а найбільшою – за висіву 3-4 насінин у ямки через 0,35 м (220,8^{±3,90} см). Майже такі середні розміри мав також варіант з висіванням насіння через 0,7 м (216,4^{±5,37} см), що вказує на істотний вплив площі живлення на ріст і розвиток сіяньців сосни.

Два варіанти культур, що були створені сіяньцями, після другого вегетаційного періоду були приблизно однакової висоти, але уже на наступний рік варіант з висаджуванням сіяньців через 60 см у ряду, тобто – з більшою площею живлення, виявився на 11,4 % вищим (t = 3,96). Після дев'ятого року вирощування ці два варіанти відрізняються за висотою на 20 см, але ця різниця є недостатньо достовірною (t=2,11).

Табл. 2. Висота культур сосни звичайної залежно від кількості використаного садивного матеріалу

Варіант створення культур	Роки спостережень					
	2005		2006		2012	
	висота, см	t	висота, см	t	висота, см	t
Посів насіння, 2 г/м.п.	6,7 ^{±0,21}	4,58	27,3 ^{±0,68}	5,70	156,3 ^{±3,50}	-12,65
Посів насіння, 1 г/м.п.	9,1 ^{±0,39}	-2,23	32,8 ^{±0,98}	-0,12	173,2 ^{±5,10}	-9,95
Посів насіння, через 10 см	8,4 ^{±0,76}	-0,40	33,9 ^{±1,89}	-0,61	205,7 ^{±9,46}	5,10
Посів насіння, через 35 см	8,3 ^{±0,25}	-0,77	32,0 ^{±0,72}	0,67	220,8 ^{±3,90}	5,36
Посів насіння, через 70 см	8,1 ^{±0,21}	-	32,6 ^{±0,65}	-	216,4 ^{±5,37}	5,42
Садіння сіяньців через 10 см	23,6 ^{±0,57}	0,51	51,8 ^{±1,08}	-3,96	249,7 ^{±4,74}	2,11
Садіння сіяньців через 60 см	23,0 ^{±0,66}	-	57,7 ^{±1,02}	-	269,8 ^{±8,26}	-

Отже, за збільшення норми висіву насіння, збільшується кількість сходів сосни, але зменшуються їх збереженість і лінійні розміри, що можна пояснити кращими умовами росту сононок у більш рідких варіантах, внаслідок більшої площі живлення. З цієї ж причини більшою виявилася збереженість і висота дослідних культур, створених сіяньцями через 60 см, порівняно з їх висаджуванням через 10 см в ряду. На час останніх досліджень варіанти з використанням сіяньців значно переважають за розмірами усі варіанти з висівом насіння, що особливо наглядно видно з рис. 4,5, де зображено хід росту за висотою протягом останніх чотирьох років дерев, що збереглися у дев'яти-

річному віці. Як видно із зображених графіків, на цей час найбільші розміри і найбільш інтенсивний ріст мають дерева, що виростили з сіянців, які були висаджені через 0,6 м.

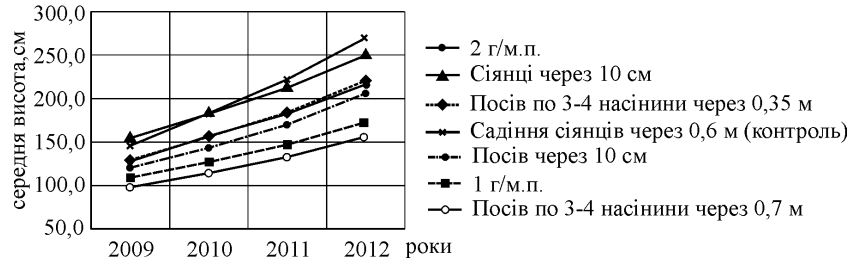

Рис. Хід росту дослідних 9-річних культур сосни звичайної в умовах свіжого субору

Найближчими до них за висотою і темпами росту є варіанти з посівом 3-4 насінин через 0,35 і 0,70 м. Дещо менші розміри від останніх, при практично однакових приростах за 2010-2012 роки, має варіант з посівом у ямки через 10 см. Культури створені посівом більшої кількості насіння (1 і 2 г/м.п.) значно відстають у рості від решти варіантів і, судячи з незначного нахилу кривих їх росту за останні роки, ця різниця надалі буде зростати, що вказує на недоцільність їх використання під час створення лісових культур.

З лісівничого і економічного погляду одним із найоптимальніших способів створення лісових культур сосни звичайної у досліджуваних умовах є висівання у ямки 3-4 насінин через 0,7 м. Єдиним показником, за яким такий варіант поступається садінню сіянців через майже таку ж відстань у ряду, є середня висота дерев, що пояснюється різницею цих варіантів у віці (на один рік). На час останніх досліджень різниці цих варіантів за висотою становила 53,4 см, тобто один річний приріст за висотою.

Позитивом посіву є його наближеність до природних умов, що забезпечує вищу стійкість таких насаджень. Зокрема, на досліджуваних культурах спостерігається дисперсійне всихання деревець від опенька, при цьому всихають, здебільшого, культури, що створені сіянцями. Важливим є також економічний аспект: посів є істотно дешевшим способом створення лісових культур, оскільки він виконується одним працівником з використанням сапки чи ручної сіялки, а садіння сіянців виконують двоє осіб, окрім цього, вирощування одного сіянця обходиться значно дорожче від вартості 3-4 насінин.

Висновки:

- З огляду на наявну тенденцію до зниження біологічної стійкості лісів, важливого значення набуває проблема розроблення ефективних технологій створення стійких та високопродуктивних лісових насаджень, які б за своєю будовою і породним складом наближалися до лісів корінних типів. Цього можна досягти, наблизивши умови формування лісових культур до умов, у яких відбувається природне поновлення лісу, а саме – застосовуючи висів насіння місцевих популяцій деревних порід, зокрема – сосни звичайної.
- В умовах свіжого субору, під час створення лісових культур сосни звичайної насінням, задовільні результати можна отримати у разі застосу-

вання стрічково-лункових посівів насіння першого класу з розміщенням ямок через 35-70 см у ряду і висівом у кожному з них по 3-5 насінин, що відповідає нормі висіву від 0,04 до 0,08 г/м.п., при масі 1000 насінин близько 7 г.

- Кількість дерев, що збереглися після 9 вегетаційних періодів у варіантах з мінімальними нормами висіву, виявилася практично однаковою із варіантом із садінням сіянців через 60 см у ряду, що дає змогу рекомендувати їх до застосування у виробничих умовах, як найбільш доцільних з лісівничого та економічного.

Література

- Биков М.К. Лісові культури / М.К. Биков, М.С. Матвеев // Результати наукових досліджень по лісових культурах у Боярському дослідному лісгоспі. – К. : Вид-во УАСГН, 1960. – С. 104-112.
- Гордієнко М.І. Лісові культури / М.І. Гордієнко, Г.С. Корещий, В.М. Маурер. – К. : Вид-во "Сільгоспосвіта", 1991. – 320 с.
- Логгінов Б.І. Відновлення соснових насаджень сівою та насінням на площадках (гніздами) / Б.І. Логгінов, М.В. Юр // Результати наукових досліджень по лісових культурах у Боярському дослідному лісгоспі. – К. : Вид-во УАСГН, 1960. – С. 113-134.
- Редько Г.И. Лесные культуры / Г.И. Редько, А.Р. Родин, И.В. Трешевский. – М. : Изд-во "Лесн. пром-сть", 1980. – 368 с.
- Сироткин Ю.Д. Лесные культуры / Ю.Д. Сироткин, И.И. Праходский. – Минск : Изд-во "Высш. шк.", 1988. – 298 с.

Фучило Я.Д., Сбитная М.В., Кайдык В.Ю., Рябухин А.Ю. Особенности создания лесных культур сосны обыкновенной в свежих суборях Киевского Полесья

Приведены особенности роста и развития до 9-летнего возраста лесных культур сосны обыкновенной, созданных посевом семян и посадкой сеянцев в свежих суборях Киевского Полесья

Ключевые слова: сосна обыкновенная, посев, посадка сеянцев, борозды, сохранность, высота.

Fuchylo Ya.D., Sbytina M.V., Kaydyk V.Yu., Ryabukhin O.Yu. Features of creation of scots pine plantations in fresh subor conditions of Kyiv Polissya

The features of growth and development to 9 year old of Scots pine plantations by seeds and seedlings in fresh subor conditions of Kyiv Polissya are presented.

Keywords: Scots pine, sowing, landing seedlings, furrows, safety, height.

УДК 630*5:630*2(23)

Доц. Г.Г. Гриник, канд. с.-г. наук –
НЛТУ України, м. Львів

**МОДЕЛЮВАННЯ ОСНОВНИХ ТАКСАЦІЙНИХ ПОКАЗНИКІВ
МОДАЛЬНИХ ДЕРЕВОСТАНІВ ЯЛИНИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ**

Здійснено моделювання середніх висоти та діаметра модальних деревостанів ялини європейської в Українських Карпатах. Моделювання здійснювали для відповідних експозиційно-орографічних груп в межах типів лісорослинних умов С₂-С₃ та Д₂-Д₃. Визначено коефіцієнти запропонованої функції та її адекватність дослідним даним.

Ключові слова: ялина європейська, моделювання таксаційних показників, гірські деревостани.